

УДК: 343.72(477)

ГРНТИ: 10.77.51

**Sobko A. N.**  
professor of Criminal Law and Criminology  
Odessa State University of Internal Affairs, Doctor of Law, Associate Professor  
**Kushnaryova O.B.**  
adjunct professor of the criminal department  
law and criminology  
Odessa State University  
internal affairs  
Ukraine, Odessa, Uspenskaya street, 1;

## PROBLEM ISSUES OF THE CORRECT QUALIFICATION OF FRAUD FOR PERSONS WHO ARE IN A HYPNOTIC STATE

**Собко Ганна Миколаївна**  
професор кафедри кримінального права  
та кримінології  
Одеського державного університету внутрішніх справ, д.ю.н., доцент  
**Кушнарєва Олена Борисівна**  
ад'юнкта кафедри кримінального  
права та кримінології  
Одеський державний університет  
внутрішніх справ  
Україна, м. Одеса, вул. Успенська, 1

## ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВИЛЬНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА ЩОДО ОСІБ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ У ГІПНОТИЧНОМУ СТАНІ

**Summary.** The article considers the qualification of performers who commit fraud using persons under the influence of hypnosis. Several different views on the correct qualification of these actions are offered. With the help of statistical analysis of the Unified State Register of Judgments, the quantitative and qualitative indicators of this act were analyzed. The article also examines the views of various scientists with the appropriate qualifications of fraud on people who are in a hypnotic state. The following are examples of court decisions in which fraud was committed against persons who were in a hypnotic state according to the testimony of the victims. In addition, there are examples of decisions of the Plenum of the Supreme Court on criminal cases, which are mandatory for the transfer of property or property rights in case of fraud. Different types of qualification of hypnosis are proposed from different angles, both by the victim, who may commit a criminal offense during a hypnotic state, and by the hypnotist, who uses the hypnotized person to commit a criminal offense.

**Анотація.** В статті розглядаються питання кваліфікації виконавців, які вчиняють шахрайства з використанням осіб, які знаходяться під дією гіпнозу. Пропонується декілька різних поглядів на правильну кваліфікацію вказаних дій. За допомогою статистичного аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень проаналізовано кількісно-якісні показники вказаного діяння. Також в статті розглядаються погляди різних вчених відповідної кваліфікації шахрайства, щодо осіб, які знаходяться у гіпнотичному стані. Надалі наводяться приклади судових рішень в яких мало місце вчинення шахрайства відносно осіб, які перебували за показаннями потерпілих у гіпнотичному стані. Крім того наводяться приклади постанов Пленуму Верховного Суду з кримінальних справ, які є обов'язкові при передачі майна чи права на майно у випадку скоєння шахрайства. Запропоновані різні види щодо кваліфікації гіпнозу з різних сторін, як з боку потерпілої особи, яка може скоїти кримінальне правопорушення під час гіпнотичного стану, так і з боку гіпнотизера, який використовує загіпнотизовану особу для вчинення кримінального правопорушення.

**Key words:** deception, abuse of trust, hypnosis, coercion, fraud.

**Ключові слова:** обман, зловживання довірою, гіпноз, примушування, шахрайство.

**Постановка проблеми.** В умовах сьогодення одним із поширених способів учинення шахрайства є шахрайство учинене щодо особи, яка знаходиться в гіпнотичному стані.

У певних ситуаціях гіпноз може стати криміногенним засобом для використання в протиправних цілях. Специфіка його полягає в тому, що гіпноз здійснюється так, що б людина або

група людей про це навіть і не підозрювала, дія відбувається без відома і згоди особи, яка гіпнотизується. [1, с. 219-225] Це призводить до латентності таких правопорушень та зумовлює безкарність правопорушників.

Нормативно правова база, яка існує в Україні стосовно застосування такого психологічного явища як гіпнозу знаходиться на низькому рівні і

врегулюється лише ч. 3 ст. 32 Закону України про «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р., в якому вказано, що «З метою запобігання шкоди здоров'ю населення застосування гіпнозу, навіювання, інших методів психологічного і психотерапевтичного впливу дозволяється лише у місцях та в порядку, встановлених Міністерством охорони здоров'я України» [2].

#### Аналіз останніх досліджень та публікацій.

При розгляді гіпнозу як способу вчинення кримінального правопорушення, існує декілька протилежних ставлень до цього питання.

До першої групи відносяться публікації вчених Т. І. Ахметов, М. Є. Жидко та І. А. Турчина, які стверджують про можливість віднесення гіпнозу до способу вчинення кримінального правопорушення. [3, с. 14–18.].

Іншої позиції дотримується О. М. Храмцов, який вважає що гіпноз не може бути способом вчинення кримінального правопорушення у зв'язку зі складністю доказування гіпнотичного впливу на потерпілу особу [5, с. 61–90].

Седих Л.В. вважає, що однією із головних особливостей під час злочинної діяльності учасників організованих груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі являється використання гіпнозу та гіпноз є особливим видом психологічного насильства. [5, С.92-94]

Якуніна Т. Зауважує, що навіть служби безпеки банків спеціально інструктують операторів: «Уважніше відноситися до циган і азіатів, які, можливо, володіють технікою гіпнозу». [6]

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** У кримінальному законодавстві України не врегульовані питання щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які вчинені при застосуванні до особи гіпнозу. Юридична проблема попередження та виявлення правопорушень із застосуванням гіпнозу ускладнюється відсутністю медичного критерію щодо гіпнотичного стану особи.

**Мета статті:** узагальнити результати медичних та кримінально-правових досліджень гіпнозу; дослідити механізм та визначити правову природу гіпнотичного впливу особи, яка застосовує гіпноз з метою вчинення злочину. У ході дослідження встановити чи слід віднести гіпноз до психічного примусу.

#### Викладення основного матеріалу.

Досліджуючи таке явище як гіпноз в даному контексті доцільно також встановити для початку, сутність шахрайства та обману. Зокрема, у чинному законі України про кримінальну відповідальність визначення шахрайства дано як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману або зловживання довірою (ч. 1 ст. 190 КК України) й належить до кримінальних правопорушень проти власності. У законі України про кримінальну відповідальність є й інші склади

кримінальних правопорушень, в яких є термін «шахрайство», але у цих складах шахрайство є лише одним зі способів вчинення кримінального правопорушення. Проаналізоване тлумачення дає підстави для виділення двох видів шахрайства – заволодіння чужим майном та придбання права на чуже майно, крім того, розкриває два способи заволодіння чужим майном, а саме: зловживання довірою чи обман.

Феномен шахрайства треба серйозно та поглиблено розбирати, для розуміння його способів вчинення та джерел. Шахрайство треба віднести до найхитрішого кримінального правопорушення, важко доказуваним, чим і користуються злочинці. Вони постійно вдосконалюють своє кримінальне ремесло, застосовують та напрацьовуючи інші способи зловживання довірою та обману [7, с. 78].

Відповідно до ч. 1 ст. 190 КК України шахрайство може здійснюватися двома способами: обманом або зловживанням довірою [8, 181]. Психологія як наука відносить обман до соціального феномену, якому притаманні тисячі способів для його класифікації [9, с. 23]. Підкреслимо, що у ст. 148 КК Швейцарії закріплене визначення шахрайства, під яким розуміється, що обман є поведінкою, яка умисно направлена, щоб за допомогою жестів, мови або конклудентних дій створити ставлення до дії, яка не відповідає дійсності [10, с. 457]. Зазначене визначення обману являє собою найповніше відтворення ознак, оскільки містить й такі види вчинення шахрайства, як введення в транс та гіпноз. Представники правоохоронних органів (слідчі, прокуратура) свідчать, що існували випадки, коли потерпілі (жертви) давали показання, відповідно до яких на них чинився психологічний вплив, впливаючи на них таким чином, щоб вони передали гроші, цінні речі, коштовності тощо.

Відповідно до даних Єдиного державного реєстру судових рішень з 01.01.2016 року найбільшу кількість судових рішень у кримінальних справах, у яких гіпноз використовувався як засіб вчинення кримінального правопорушення, було прийнято у Львівській області, а саме: 8 рішень. Крім того, зазначене відбувається й в інших областях України, зокрема, 5 рішень ухвалено у Полтавській області, по 4 рішення – у Хмельницькій та Чернівецькій областях, по 3 вироки – у Запорізькій, Миколаївській, Сумській областях та в м. Києві, по 1 рішенню – у Дніпрі, Київській та Чернігівській областях [11, с. 23].

За останні роки згідно з реєстром судових рішень, у приблизно 24-х вироках гіпноз кваліфікується саме як шахрайство.

Так, наприклад, в справі № 638/22516/14 К (номер провадження 1 КП/638/75/17) від 16 лютого 2017 року Держинським районним судом м. Харкова було встановлено наступне:

Близько 14.00 години ОСОБА\_3, знаходячись біля будинку № 10 по вул. О. Яроша в м. Харкові,

зустріла ОСОБА\_4, на якій були одягнуті золоті вироби. ОСОБА\_3, шляхом обману запропонувала ОСОБА\_4 погадати, так, як висловила припущення наведення «порчі» на останню. Реалізуючи свій злочинний намір, ОСОБА\_3 під приводом зняття ««порчі»» з золотих виробів, які були на ОСОБА\_4, запропонувала останній зняти та передати їй всі золоті вироби, які в неї є, щоб вона змогла вчинити певні ритуальні дії та відразу їх повернути. Однак бажаючи заволодіти майном ОСОБА\_4 повертати вказані золоті вироби вона не збиралась, і отримавши обручку зі сплаву золота 585 проби вагою 4,17 грама, вартістю 1165 гривень 542 копійки, обручку зі сплаву золота 585 проби вагою 2,25 грама, вартістю 628 гривень 88 копійок, сережки зі сплаву золота 585 проби, вагою 2,47 грам, вартістю 690,37 гривень, ланцюжок зі сплаву золота 585 проби вагою 3,61 грамів, вартістю 1009 гривень, хрестик зі сплаву золота 585 проби, вагою 2,59 грамів, вартістю 723,91 гривень, обернула їх у свою власність і розпорядилась ними на свій розсуд, чим заподіяла потерпілій ОСОБА\_4 матеріальний збиток на суму 4217,68 гривень.

Крім того 06.12.2014 року близько 14.00 години ОСОБА\_3 знаходячись біля будинку 12 по вул. Отакара Яроша в м. Харкові побачила незнайому їй раніше ОСОБА\_5, на якій були одягнуті золоті вироби. Реалізуючи свої злочинні наміри ОСОБА\_3 переконала ОСОБА\_5, що їй «пороблено», та щоб виправити ситуацію необхідно провести ворожіння, а задля ворожіння потрібні гроші та ювелірні вироби. Після чого ОСОБА\_5 передала ОСОБА\_3 золоті сережки та загорнула їх в три грошові купюри по п'ятдесят гривень, як того вимагала ОСОБА\_3. З отриманими сережками та коштами ОСОБА\_3 зникла, обернувши їх на свою користь та розпорядившись ними, в результаті чого завдала шкоду потерпілій ОСОБА\_5 на суму 1212,81 гривень.

В указаній судовій справі є пояснення потерпілої ОСОБИ\_4, яка розповідаючи про обставини, вказала, що начебто була під дією гіпнозу та не розуміла, що відбувається, повірила, що в неї «порча», тому не маючи достатнього життєвого досвіду передавала вказані ювелірні вироби ОСОБА\_3, а лише коли та зникла з ними, зрозуміла, що відносно неї вчинено кримінальне правопорушення [12, с. 56–60].

О.І. Бойцов зазначав, що при застосуванні шахрайства, особа, яка вчиняє зазначене діяння намагається з корисних мотивів отримати безоплатне чуже майно на власну користь. Особа-злочинець вводить потерпілу особу в оману шляхом фальсифікації свідомості та волі власника чужого майна при цьому потерпіла особа вважає, що чинить це «добровільно», вважаючи, що на це є законні підстави [13, с. 297]. У роботах М.Г. Шуруханова та Ю.В. Гавриліна, стверджується, що до обману треба віднести умисне спотворення наявного стану речей, навмисне введення особи в спотворені чинники, при яких дезінформуються обставини справи та події, з метою схилення

контрагента за власною волею, віддати своє майно або яке ввірено ним злочинцю [14, с. 197]. У матеріалах Пленуму Верховного Суду України, зазначається, що при шахрайстві злочинець спрямовує свої дії на те, щоб потерпіла особа за власною волею була впевнена в обов'язковості передачі майна чи права на майно та впевнена в вигідності цього. [15].

Але в українському кримінальному законодавстві до теперішнього часу залишаються не врегульованими питання про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення, вчинені за допомогою гіпнозу. Існують різні точки зору, які треба проаналізувати для з'ясування ознак, що притаманні кримінальним правопорушенням вчиненим за допомогою гіпнозу.

Розглядати гіпноз потрібно з різних сторін, як з боку потерпілої особи, яка може скоїти кримінальне правопорушення під час гіпнотичного стану, так і з боку гіпнотизера, який використовує загіпнотизовану особу для вчинення кримінального правопорушення. При цьому кримінально-правова кваліфікація буде відповідно різною. У першому випадку, коли загіпнотизована особа вчиняє кримінальне правопорушення під впливом пропонується виключати кримінальну відповідальність загіпнотизованої особи, так як за статтею 40 КК України вона знаходиться під фізичним або психічним впливом, а це є обставиною, що виключає злочинність діяння. Існує і інша точка зору, яку підтримують М. Н. Малєйна та М. С. Таганцев стосовно якої взагалі загіпнотизовану особу пропонують вважати неосудною [16, с. 121, с. 127], згідно з ч. 2 ст. 19 КК «вона не усвідомлює або/і не може керувати своїми діями», але ж це точка зору також критикується певними науковцями, у зв'язку з тим, що відсутній медичний критерій.

У випадку, коли гіпнотизер використовує загіпнотизовану особу для вчинення кримінального правопорушення, на нашу думку, слід кваліфікувати гіпнотизера як виконавця вчиненого кримінального правопорушення згідно з ч. 2 ст. 27 КК України «виконавцем визнається особа, яка використовує іншу особу, яка за законом України про кримінальну відповідальність не є суб'єктом кримінального правопорушення», але тоді повинні погодитись з тим, що загіпнотизована особа є неосудною. Але з цього приводу існують інші точки зору, наприклад, І. М. Кульчій вважає, що відсутній медичний критерій неосудності (наявність психічної хвороби) [17, с. 305]. Проте пропонуємо вважати гіпноз тимчасовим розладом психічної діяльності, у такому випадку буде наявність як медичного, так і юридичного критерію.

Існує точка зору, яка стосується ступеню позбавлення волі загіпнотизованої особи, у разі, коли загіпнотизована особа, здійснюючи протиправне діяння, зберігає контроль над ситуацією, і, таким чином, усвідомлює суспільну небезпеку свого діяння, така особа повинна

визнаватися як безпосередній виконавець кримінального правопорушення, а дії гіпнотизера слід розцінювати як підбурювання, а саме: умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення за ч. 4 ст. 27 КК [17, с. 307].

Проте при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням гіпнозу, необхідним є індивідуальний підхід з урахуванням при цьому ступеня волі загипнотизованого. У разі, коли на загипнотизованого здійснюється такий психічний примус, за якого особа не може керувати своїми діями, тобто повністю позбавлена можливості вільно приймати рішення, відсутня співучасть, такий примус має бути визначений як непереборний, тобто є фактично самотійною обставиною, яка виключає злочинність діяння, а гіпнотизер має бути визнаний безпосереднім виконавцем кримінального правопорушення.

Деякі відносять гіпноз до фізичного примусу чи психічного примусу, непереборної сили, крайньої необхідності – це те що, стосується гіпнозу, як способу вчинення кримінального правопорушення. Проте недостатньо розглядати гіпноз тільки як саме діяння, необхідно зрозуміти, хто є суб'єктом кримінального правопорушення (гіпнотизер), проте є і потерпіла особа від гіпнозу (загипнотизована особа).

Проте в даний час вплив на психіку особи шляхом застосування гіпнозу не охоплюється кримінальним законом України. У зв'язку з цим, доцільно досліджувати дану проблему і на основі фундаментальних досліджень, підняти питання про криміналізацію гіпнозу, що застосовується при розкраданні чужого майна, тому що погроза не може бути єдиною характеристикою психічного насильства, що супроводжує розкрадання чужого майна.

Схожа ситуація складається і коли використовується препарат «клофелін» або інші сильнодіючі та наркотичні, психотропні речовини та їх аналоги для введення особи в певний стан, в якому вона не може чинити опір. В постановках пленуму Верховного суду з кримінальних справ «Про судову практику у справах про кримінальне правопорушення проти власності» від 06.11.2009 № 10 вказано, що застосування до потерпілого без його згоди наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) з метою заволодіння його майном потрібно розглядати як насильство і залежно від того, було воно небезпечним для життя або здоров'я чи не було, кваліфікація таких діянь за ч. 2 ст. 186 КК або за відповідною частиною ст. 187 КК. У разі, коли використання таких засобів було небезпечним для життя або здоров'я потерпілого, проте не призвело до настання легкого тілесного ушкодження, що потягло за собою короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, при заподіянні середньої тяжкості чи тяжкого тілесного

ушкодження, діяння необхідно кваліфікувати як розбій за умови, що винна особа усвідомлювала можливість заподіяння будь-якого із цих наслідків. Зазначене розповсюджується й у разі застосування наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) під час вимагання [18, с. 102]. Хоча сама назва препарату «клофелін» не використовується в постановках пленуму, проте суд розглядає такі ситуації за аналогією. Вбачається, відповідно до ч. 4 ст. 3 КК України існує пряма заборона на застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією [19, с. 6]. Але у даному випадку існує застосування за аналогією ні самого закону про кримінальну відповідальність, а постанови пленуму Верховного суду з кримінальних справ «Про судову практику у справах про кримінальні правопорушення проти власності», що відповідно до закону взагалі не є джерелом кримінального права. Тому можна застосовувати за аналогією практику, яка вказана у постановках, посилаючись на яку слідчі кваліфікують викрадання, яке використовується за допомогою «клофеліна», як сильнодіючі речовини. Відповідно, на наш погляд, гіпноз також може бути розцінено як спосіб вчинення кримінального правопорушення, при якому особа знаходиться в такому ж стані як і під сильно діючими речовинами.

Даний приклад дає нам певні підстави вважати, що гіпнотичний стан також можна вважати психічним насильством, який може бути як небезпечним для життя та здоров'я особи, так і не мати ознаки небезпечності і в залежності від досвіду гіпнотизера та методики, які він використовує, дане суспільно-небезпечне діяння може розцінюватись як грабіж за ст. 186 КК чи ст. 187 КК України.

Розглянута вище позиція стосується нормативно-правових актів, проте позиція, яку, на наш погляд, треба підтримати і яка більше відповідає теорії кримінального права є наступною: при кваліфікації розкрадання, вчиненого із застосуванням до потерпілого гіпнозу чи правильно вважати подібне діяння грабежом чи розбоем або шахрайством. Це питання тягне ряд проблемних моментів:

1) стаття 190 КК України передбачає тільки два можливих способи – обман або зловживання довірою. Оскільки гіпноз не входить в число способів здійснення шахрайства, подібне діяння некоректно кваліфікувати за статтею 190 КК України;

2) визнаючи гіпноз насильницьким способом розкрадання, можна говорити про кваліфікацію вчиненого по ст. 186 або ст. 187 КК України, але грабіж і розбій характеризуються ознакою відкритості, гіпноз же, як зазначалося вище, блокує свідомість потерпілого, тим самим роблячи таємним факт розкрадання (в разі, якщо відсутні свідки кримінального правопорушення). Фактично відбувається крадіжка, але стаття 185 КК України не передбачає можливості вчинення крадіжки із застосуванням насильства.

Підтримуючи цю позицію, хотілось би зауважити, що законодавство потребує невідкладного тлумачення, щодо кваліфікації цих суспільно-небезпечні діяння, які вчиняються з використанням психічного насильства, а саме: викрадання із застосуванням гіпнозу до потерпілої особи, коли вона усвідомлює вчинюваний з нею акт пограбування та такий коли вона не усвідомлює вчинюване діяння та відповідне схоже відбувається і при застосуванні таблеток клофеліну, коли особа не усвідомлює вчинений акт, але ж, звертаючись до практики, таке діяння кваліфікується як відкрите заволодіння.

Саме останній пункт і зумовлює наші логічні рекомендації – більш детальне врегулювання відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, вчинених за допомогою саме гіпнозу. Але разом з тим, варто зазначити, що пропонування будь-якого формулювання нової статті до КК, яка б окремо регламентувала відповідальність за використання гіпнозу, майже не можливе. Сам гіпноз ще й досі є недослідженим явищем не лише для юристів, але й для психологів. Тому досить велика ймовірність, що окремі статті щодо гіпнозу з'являться не скоро. Проте вже сьогодні, ми цілком можемо вживати превентивні заходи, щоб не допускати збільшення кількості людей, що безконтрольно користуються техніками гіпнозу. На наш погляд, якщо уряд зараз зверне свою увагу на велику кількість чинних приватних шкіл та центрів, що навчають технікам гіпнозу та нейролінгвістичному програмуванню, то зможемо якщо не повністю звести нанівець кримінальне правопорушення із застосуванням гіпнозу, але принаймні зменшити їх кількість.

**Висновок та пропозиції.** Отже, потрібно зазначити, що українське законодавство потребує тлумачення, щодо кваліфікації кримінальних правопорушень з використанням гіпнозу та визначенням його психічним насильством до особи. В зв'язку з тим, що гіпноз є недостатньо дослідженим явищем треба вдосконалювати законодавство на рівні превенції правопорушень, які скоюються із застосуванням гіпнозу. Треба націлити правоохоронні органи України на більш серйозне ставлення до такого роду правопорушень та статистично виділяти правопорушення, які скоювались під впливом гіпнозу. Відповідно, вважаємо за необхідне доповнити постанови пленуму з кримінальних справ також таким способом вчинення кримінальних правопорушень проти власності як гіпноз і запропонувати відповідну кваліфікацію, хотілось би зауважити, що законодавство потребує невідкладного тлумачення, щодо кваліфікації цих суспільно-небезпечні діяння, які вчиняються з використанням психічного насильства, а саме: викрадання із застосуванням гіпнозу до потерпілої особи, коли вона усвідомлює вчинюваний з нею акт пограбування та такий коли вона не усвідомлює вчинюване діяння.

Проведений аналіз зумовлює наші логічні рекомендації – більш детальне врегулювання відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, вчинених за допомогою саме гіпнозу. Але разом з тим, варто зазначити, що пропонування будь-якого формулювання нової статті до КК, яка б окремо регламентувала відповідальність за використання гіпнозу, майже не можливе. Враховуючи, що гіпноз ще й досі є недослідженим явищем не лише для юристів, але й для психологів. Тому досить велика вірогідність, що окремі статті щодо гіпнозу з'являться не скоро. Проте вже сьогодні ми цілком можемо вживати превентивні міри, щоб не допускати збільшення кількості людей, що безконтрольно користуються техніками гіпнозу. На наш погляд, якщо уряд зараз зверне свою увагу на велику кількість існуючих приватних шкіл та центрів, що навчають технікам гіпнозу та нейролінгвістичному програмуванню, ми зможемо якщо не повністю звести нанівець кримінальне правопорушення із застосуванням гіпнозу, але принаймні зменшити їх кількість.

#### Список літератури:

1. Севрук В.Г. Гіпноз, як складова способу протиправної діяльності учасників організованих груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі. /В.Г. Севрук//Правові реформи в Україні: реалії сьогодення. Київ: НАВС. - 2016. - С. 219-225
2. Закон України про «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801 -XII . [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page?text=%E3%B3%E4%ED%E7> (дата звернення: 10.11.2021)
3. Трубников В.М. Поняття об'єкта злочину з нових позицій. / В.М. Трубников//Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна: Серія «Право». - 2009. - № 6. – С. 14-18.
4. Холмогорова А.Б., Гараян Н.Г. Эмоциональные расстройства и современная культура. / А.Б. Холмогорова, Н.Г. Гараян //Консультативная психология и психотерапия. - 1999. - Т. 7. № 2. - С. 155.
5. Седых Л.В. Гипноз как способ психического принуждения/Л.В. Седых // Труды юридического факультета Ставропольского государственного университета. — 2008. — Вып. 19. - С. 92-94.
6. Якунина Т. Пункты обмена валют грабят гипнотизеры? // Комсомольская правда. – 2004. - 5 авг.
7. Квалификация преступлений против личной собственности. Учебное пособие. / В.А.Владимиров. – М.: Высшая школа МОП СССР, 1968. - 171 с.
8. Криминология: учебник / А.И.Долгова. – М.: Юридическая литература, 2004. - 181 с.
9. Шиктыбаев Т.Т. Причинение вреда при задержании лица, совершившего преступление, как обстоятельство, исключающее общественную опасность и противоправность деяния: автореф.

дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08./ Т.Т. Шиктыбаев. - Алматы, 1997. - 144 с.

10. Pottie Bunge, Valerie and Andrea Levett. Family violence in Canada: A statistical profile. Ottawa: Statistics Canada. 1998. Catalogue no. 85-224-X., - p. 457

11. Гертель Е.В. Уголовная ответственность за угрозу: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08./ Е.В. Гертель. - Омск, 2006. - 23 с.

12. Денисов Н.Г. О кризисе доверия власти к народу («советы нестороннего»)/ Н.Г. Денисов// Теория и практика общественного развития. - 2009. №1. - С. 56-60.

13. Горбань Ю. О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. [Електронний ресурс]. - URL: <http://www.visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2015/04/20.pdf>, с. 297 (дата звернення 10.11.2021).

14. Кримінальне право України. Загальна частина. : підручник вид. 3-тє, переробл. та допов. /

М.В. Володько, Ю.В.Александров, В.І. Антипов [та ін. ]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. - К.: Юрична думка, 2004. - 252 с.

15. Закон України «Про телебачення та радіомовлення». [Електронний ресурс]. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12#Text>, с. 573 (дата звернення 11.11.2021).

16. Преступность как социальное явление. Лекции по криминологии. / Н.А. Стручков. - Л., 1969. - 342 с. ; Психологические последствия насилия в детей 10-13лет. /Макарчук А.В. - [Електронний ресурс]. - URL: [www.lib.ua-ru.net](http://www.lib.ua-ru.net). - Загл. с экрана, с. 127 (дата обращения 11.11.2021).

17. Кульчий І.М. Щодо проблеми кваліфікації гіпнозу як способу вчинення злочину. / І.М. Кульчий// Часопис Київського університету права. - 2010. - № 4. - С. 303-307.

18. Правовые основы учения о жертве преступления. / В.И. Полубинский//учебное пособие.: Горьк. ВШ МВД СССР, 1979. - 102 с.

19. Криминология: учебник / Долгова А.И. - М.: Юрид. лит., 2004. - 181 с.